

נתקבלו במערכת

קינות לתשעה באב 'מטמוני הקליר'. עם פירוש קדמון לאחד מחכמי הראשונים באשכנז על קינות רבי אלעזר הקליר. יוצא לאור לראשונה עפ"י שני כתבי יד. מהדורה חדשה. עם פירוש ר' יוסף אבן שם טוב רבו של האברבנאל על מגילת איכה, יו"ל לראשונה מכ"י. נוסח אשכנז. מיאמי ביץ', 'על הראשונים', תשע"ד. רצד [20+] עמ'. (02-5804699)

הרב דוד הולצר הוא מתלמידי המובהקים של הגר"ד סולוביצ'יק זצ"ל מארה"ב. כבר בצעירותו לפני עשרות שנים נטה לעסוק בפרסום כתבי יד ואסף צילומים של כתבי יד חשובים ונדירים, ובשנת תשמ"א הוציא לאור מכת"י את פסקיו של ר' אלעזר מטרשקון, אחד מגדולי פרובנס. בהמשך עבר לעסוק בחינוך ובפיתוח עסקי טכנולוגיה וכשרות, ורק בשנים האחרונות שב לאהבתו הראשונה – הוצאת ספרי קדמונים מכתבי יד, בשיתוף בניו, תלמידי חכמים ומהדירים מובהקים בזכות עצמם. בין השאר הוא הוציא לאור הגדה של פסח עם אוצר פירושי ראשונים מכתבי יד, חלק מחיבור על התפילה מאת ר' משה דיליאון מפרסם ספר הזוהר, פירושים מאת ר' אברהם בן חדידה מגדולי ספרד לפני הגירוש, פירוש על התורה של ר' יצחק ב"ר יוסף מתלמידי הרשב"א, ועוד. לאחרונה הוציא לאור במהדורה שניה ומתוקנת פירושי קדמונים על קינות תשעה באב ועל ספר איכה, עם מבואות וביאורים ופיסוק וקיטוע וניקוד, דבר שלם. כך למשל את המשפט בפיוט 'לך ה' הצדקה באותות וכו' ולנו בושת הפנים בדופי אשר נמצא בנו כמעשיהם עשות' מצרף המפרש הקדמון לפסוק 'כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו', ומציין הרב הולצר שרבו הרב סולוביצ'יק זצ"ל היה אומר שעיקר הבושה אינו נובע מעשיית החטא – אלא מחמת כפיות הטובה לה, גרימת הרעה כביכול לרשב"ע תחת הטובה שעשה לנו. זהו המקור האמיתי לבושה בעקבות החטא! יישר כוחם של בני משפחת הולצר לדורותיהם על המלאכה החשובה שהם נוטלים על עצמם, ויהי רצון שימשיכו לההדיר באופן מדויק ומכובד ספרים הרבה לתועלת הציבור כולו.

ירושתנו. התשע"ה. ספר שנה לתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם, מסורות וזכרונות, מחקרים וסקירות. כולל לוח מנהגי בית הכנסת לשנת תשע"ה. ספר שמיני. בני ברק, מכון מורשת אשכנז, תשע"ה. שפא עמ'. (yerushaseinu@gmail.com)

הרב ב"ש המבורגר שליט"א וחבריו ותלמידי ממשיכים בקידום מורשת יהדות אשכנז, ובמהלך תשע"ה יצא הכרך החדש של 'ירושתנו' לאור. המערכת לא חוששת לנגוע גם בנקודות 'בעייתיות', כמו למשל המאמר הראשון העוסק בנוסח התורה האשכנזי הקדום, שהיה שונה בפרטים רבים מנוסח התורה של 'המסורה' (ואין מדובר כלל בשיבושים כפי שהיו שרצו לומר). הרב וינטרויב מביתר עילית צועד בדרך שכבר סלל פרופ' יצחק פנקובר, ומציג באופן מפורט רשימה של 500 מופעים מתוך כת"י אשכנזי קדום המיוחס לרבי יהודה

החסיד שבהם מתואר נוסח התורה, כאשר בלמעלה מ-10% מתוכם הנוסח מנוגד למסורה! בדורות המאוחרים יותר יישרו גם קהילות אשכנז המובהקות קו עם נוסח המסורה המקובל, וחוץ מאשר בתיבה 'דכא' שחלק מהקהילות נשארו בנוסח העתיק באל"ף - בכל שאר התיבות אין היום הבדל בין נוסח אשכנז לנוסח הספרדים באותיות התורה (אמנם קיימים שמונה הבדלים בין הנוסח הזה לנוסח תימן, ואכמ"ל). בהמשך מובאות אגרות מרתקות ששלח החכם והחוקר רנ"ן קורונל, מחכמי הולנד וירושלים, לר"ע הילדסהיימר בברלין, במאמציו להביא לבית הדפוס את האלפסי זוטא מכת"י, וסיכומי שיעורים על מסכת גיטין מהגאון המופלא רא"א קפלן ראש ביהמ"ד לרבנים בברלין בעל 'בעקבות היראה' כפי שכתבם לעצמו תלמידו הרב יונה מרצבך, לימים מראשי ישיבת קול תורה. מאמרים אחרים עוסקים בזיהוי החזרת הליל הסדר, דין אכילת בשר בליל יו"ט (כולל ליל חג השבועות), מנהג ורמייזא בקריאת ההפטרה מקלף, ועוד דרשות ובידורים רבים מחכמי אשכנז ותיקים וקדומים. הרב המבורגר עצמו מברר לעומקה את השמועה על זיהוי העם הגרמני כ'עמלק' ודוחה אותה, חתנו הרב מאיר מציג ומברר את הכינויים לסוגי קושיות שנהגו בעיון האשכנזי - אויגסבורגר, אויברענגר, נירנברגר, רנגסבורגר, פירברענגר ו'בלא זעהער' (=בלוסר-בלאוסר; 'בלא זאת'), חלק ממסורות לימוד המוזכרות בקדמוני אשכנז ונעלמו עם השנים. הספר כולל גם זיכרונות מרתקים ותגובות מגוונות. עושר רב טמון, כמדי שנה, בספר השנה לתורתם של חכמי אשכנז, ויישר כוחם של מחיי עולם התורה הזה שכמעט אבד מן העולם.

צהר. כתב עת תורני בענייני חברה, משפחה, דת ומדינה. גיליון לז. לוד, צהר, תשע"ה. XIII+217 עמ'. (077-7756565)

לאחר הפסקה של כמה שנים מחדש כתב העת הזה את פניו ואת הופעתו. הנושאים בו מגוונים ואקטואליים - קביעת רגע המוות והחובה לתרום אברים בדרך המותרת (=חתימה על כרטיס אדי או כרטיס 'בלבבי'), סדרי קדימויות במתן צדקה בימינו - שינוי הגדרת 'עניי עירך', חיוב אלמנה וגרושה בכיסוי ראש, הבעייתיות בחלוקת עלוני שבת בבית הכנסת, החיוב שבהקדמה יחסית של גיל הנישואין, הצעה לשינויים בנוסח קבלת המצוות של הגר המתגייר כדי לחזק את תוקפה, והצורך וההיתר בהקצבת זמן לכהונות רבניות. רבו של בית המדרש להכשרת שוטרים בתוכנית 'מאמנים במשטרה', הרב ברכיהו רבה של טלמון, דן בשאלה הכבדה של עקרונות ההיתר לחלל שבת לצורך אבטחת אירועים ושמירה על הסדר, והאם קיימת חובה לדחות אירועים המוניים (הדלקות בל"ג בעומר למשל) כדי למנוע חילול שבת של אנשי המשטרה. שני מאמרים עוסקים בענייני ילודה ופוריות: הרב שילת עוסק במצות 'פרו ורבו' ויחסה למצות 'לערב' בעקבות שיטתו המיוחדת בהבנת כוונות התורה ויישום רעיונותיה, והרב סתיו דן בעקרונות תכנון המשפחה על פי ההלכה, ומקבל להלכה בין השאר את הדעה החריגה והדחוייה שאין במצות 'לערב' יותר מאשר במצות 'פרו ורבו', ולכן החיוב הוא רק בשני ילדים נוספים - כי קיימת הקבלה בין החיוב דאורייתא לחיוב דרבנן. למרות שדעה זו מנוגדת לדעת כל הראשונים והאחרונים שעסקו בנושא ולא הביאו סברא זו, ושתיקתם מוכיחה שאין הגבלה כזו למצות 'לערב', והרבה אחרונים שדנו בפרטי מצוה זו לא עלה על דעתם חידוש זה, מצא הרב סתיו אילן גדול להיסמך עליו: רבי יוסף אוטלינג ב'לוח הדינים' שנמצא בגמרות בסוף נימוקי יוסף על הרי"ף (מסכת יבמות אות ס) כותב: 'מדרבנן בעי תרי מכל חד'. זוהי מציאה שמצא הרב אליעזר מלמד, והוא כבר כתב אותה בספרו 'שמחת הבית וברכתו' כאחת הדעות - ולא כדעה מכריעה; והנה, עם כל הכבוד

לאותו רבי יוסף אוטלינג זצ"ל, רב ומדפיס מקרימונא שבאיטליה (נפטר בשנת ש"ל) שאינו מפורסם כאחד מגדולי ישראל החשובים, נראה לענ"ד שלקבל את דעתו האגבית (מפתח פסקי הנמ"י על מסכת יבמות אינו ספר הלכה!) נגד דעת כל הפוסקים, ולציין את דעתו בשתיקה כאילו זוהי הדעה המקובלת בין הפוסקים, הם מעשים שלא ייעשו. לענ"ד אי אפשר לזוז מפסקו של החיד"א בברכי יוסף, שהתקבל על דעתם של רוב האחרונים, שמצות 'לערב' אינה מחייבת כמו מצות פו"ר - אך היא מצוה את האיש הישראלי שלא להפסיק להשתדל להוליד ילדים כל עוד זה אפשרי. למה לעטוף מצוה יקרה וחשובה זו, שבזכותה מתקיימים עולמות מלאים רבים מספור, בקולות התלויות על בלימה?

קונטרס ממשקה ישראל. פרק קמא דהוריות. הרב יעקב הורוביץ. אשדוד, תשע"ה. 5+ נד עמ'. (0548-458696)

גיסי הרב הורוביץ זצ"ל שימש כר"מ בישיבת הנגב בעזתה ואח"כ כראש ישיבת אופקים, ונפטר לצערם הרב של בני משפחתו ותלמידיו הרבים בראשית שנת תש"ע. בשנת תשל"ד שהה תקופה מסוימת בארה"ב, והחליט שזו ההזדמנות להקדיש זמן גם למסכתות לא 'ישיבתיות'. כך החל ללמוד את מסכת הוריות בעיון רב, ואף רשם על הפרק הראשון שלה צרור של הערות וחיידושים. הוא שמר קונטרס זה בין כתביו והתכווין לעיין בו שוב ולהוציאו לאור שלם ומתוקן, אך נטרפה השעה. אחיינו חביבו, הרב שמואל גוטליב מאשדוד, שכבר הוציא לאור חידושי תורה משלו (הקונטרס 'קנין של תורה' ועוד), נטל על עצמו מלאכת קודש זו, וכך מצטרף 'ממשקה ישראל' לסדרת 'דולה ומשקה' בענייני מוסר ומחשבה ויראת שמים שכרכים רבים ממנה כבר יצאו לאור ונוספים בדרך, ולסדרת חידושי הגר"י הורוביץ זצ"ל על הש"ס 'אמרי יעקב' שעתה עמלים תלמידיו על הכנתה (שלושה כרכים על הבבות יצאו לאור בתשע"ב). כל המלאכה הזו נעשית בדחיפתה ועידודה של אחותי הגדולה הרבנית אסתר שתח', שכיבדה את בעלה הגדול בחייו - ומכבדת אותו גם במותו. תנצב"ה.

טל חיים. שיחות בספר תהילים שנאמרו בסייעתא דשמיא בבית המדרש של ישיבת תורת החיים. חלק ראשון. הרב שמואל טל. יד בנימין, ישיבת תורת החיים, תשע"ה. תמוז עמ'. (050-2007887)

מקורות רבים מתארים לפנינו את דמותו של דוד המלך ע"ה, וכך יכולים אנו לעקוב אחרי נפתולי חייו במהלך כל ימיו. לא תמיד ניתן לזהות ולהצמיד פרק בתהילים למעשה שאירע, אך בלימוד מעמיק בפרקי הספר ניתן להכיר את צידו האנושי והתורני של דוד המלך, שלמרות כל עסקי הממלכה 'בתורתו יהגה יומם ולילה', ולשלב את פרקי התהילים בפרקי חייו. הרב טל לוקח את לומדי הספר למסע מרתק בעקבות משיח ה', מסע שעשוי בימים אלו של עקבתא דמשיחא לקרב את ביאת יוצא־חלציו משיח בין דוד. בדבריו על פרק י כותב הרב טל על הייסורים ומשמעותם, ומביא את דעתם של כמה מגדולי ישראל שאין בימינו טעם לפשפש במעשים בעקבות ייסורים (למרות הדרכת חז"ל) - אלא רק להתחזק בתשובה ובעבודת ה'; מנגד יש לראות בייסורים קשר מיוחד של הקב"ה אל המתייסר, והבעת רצון לחיזוק הקשר בינו לבין קונו. בימים אלו יצא לאור גם הכרך הראשון של 'טל חיים' על חג הפסח, בסדרה על המועדים. הספרים מלווים, כרגיל, במפתח מקורות ונושאים מפורט מאוד.

מאמר הפלאה. קובץ חידושי תורה שהתלבנו בחבורת הכולל הגבוה לעיון בישיבת הר-עציון. אלון שבות, ישיבת הר עציון, תשע"ה. 418 עמ'. (02-9937300) הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל העמיד תלמידים הרבה, וכמה מהם משמשים כראשי ישיבה וכר"מים בישיבת הר עציון עצמה. הם דאגו לכך שגולת הכותרת של הישיבה תהיה 'הכולל הגבוה לעיון' שעוצב באופן יחודי ע"י מרן הרא"ל זצ"ל. הרבנים חברי הכולל הזה הכינו בשנה האחרונה קובץ ובו עשרים וכמה מאמרים העוסקים בהלכות המסובכות של נדר ונדבה, התרתם והפרתם, דיני הפלאה במצוות ודיני נזירות. רוב המאמרים עוסק בלמדות והלכה, ומיעוטו במחשבה ואגדה. הספר כבר היה מוכן בשעת פטירתו של ראש הישיבה (שגם מאמר שלו, בעניין הכשר לעדות של הנשבע לשוא, נמצא בין דפיו), ורק נוסף לו לקראת ההדפסה דף ובו הקדשת הספר לעילוי נשמתו, וצוואתו: 'להתמיד ולדבוק בתורת ה' תוך חידוש והתחדשות'. מדובר למעשה על מעין 'מתנת פרידה' של התלמידים לרבם... הספר מצטרף לספרים 'מאמר יבמין' על יבמות ו'מאמר הזבח' על חולין וזבחים שיצאו לאור ע"י הכולל בשנים האחרונות, ובתלת זמני הוא חזקה.

אורות מן האבות. עיונים על מסכת אבות. מאת יצחק צבי אושינסקי. קרית יערים, תשע"ה. 228 עמ'. (02-6540106)

מבט מאיר לתוך משניות מסכת אבות מאת הדיין בבית הדין של חיפה הרב אושינסקי. בנסיעותיו הארוכות אחז בידו הרב אושינסקי כרך של מסכת אבות עם מפרשים מעטים, וכל מה שיש בספר שלפנינו הוא מעיוניו והרהוריו ומחשבותיו על ציוויי חז"ל שבפרקים יקרים אלו. הוא פותח בהבהרת דברי הרב ברטנורא במשנה הראשונה על הקשר בין התורה שקיבל משה מסיני לבין ההנהגות המוסריות שבספר; לדעת רע"ב גם 'המידות והמוסרים' נתנו בסיני, והמחבר מוסיף את הידוע שרק ההלכה קובעת מה מוסרי ומה לא, כפי שהדגיש החזו"א בספרו 'אמונה ובטחון'. בפרק ה משנה ז עומד המחבר על סוגי השקר השונים. לדעתו השקר שהחכם נדרש להתרחק ממנו בציווי "על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת" - הוא שקר פאסיבי, מה שנקרא היום 'הסתרת מידע', ובמקרה הזה הסתרת המידע שדבר מה הוא לא יודע. אומרים לנו רבותינו שאדם שרוצה לקנות חכמה חייב להתרחק גם מן השקר הזה, שהרי כמו שאין הביישן למד כך גם לא יכול ללמוד ולהתקדם מי שמציג בקביעות מצג שוא כאילו הוא יודע הכל...

מאורות נתן. עיוני סוגיות ובירורי הלכה. נתן שמעון בר חיים (הזנפרץ). ירושלים, תשע"ה. תי עמודים. (02-6419525)

הרב בר חיים שימש במשך עשרות שנים כראש בית המדרש של 'מכון לב', והעמיד בו תלמידים הרבה, מתוכם רבים שבזכותו תורתם הייתה עיקר ולימודם לצורך מלאכתם טפל. לקראת צאתו לגמלאות מצא לנכון להוציא לאור חלק מדברי תורתו בספר למדני, הפותח בקונטרס רחב בענייני קידוש השם, ועוד עשרות פרקים הכוללים בירורי הלכה וחידושים על מסכתות. בענוותנותו הוא כותב שהוא לא בא להתחרות בעשרות ספרי ההלכה והלמדנות שיוצאים לאור ע"י תלמידי חכמים חשובים מדי חודש בחודשו, וכל מטרתו להשאיר מעט מתורתו שבכתב למען תלמידיו ובני משפחתו; אך למעשה חומר רב ומגוון נמצא בספר, ועשויה להיות בו תועלת רבה ללומד. כך למשל 'מתחבא' לו בספר (עמ' עז) חידוש גדול בהלכות גירות: לדעת הרמב"ם (איסור"ב יז, ב) אין מדקדקים יותר מדי על הגרים

כדי שלא יטו לדרך רעה. ושואל המחבר אדרבה, יש לומר להם את כל האמת כדי שהרוצה לפרוש יפרוש! והוא משיב: עיקר הגירות הוא כריתת הברית עם רבש"ע, והיא כוללת כמובר-מאליו קבלת אחריות על מעשיו מול דרישות ה' ממנו, גם אם לא ירד עדיין הגר לכל פרטי ההלכה. ולכן כאשר הגר מגיע לשלב הזה של כריתת הברית מצוה לקרב אותו, בהנחה שבשלב קרוב גם יקבל עליו בשלמות על תורה ומצוות. וכל זה לא סותר את ההכרעה המקובלת היום להלכה שקבלת מצוות שלמה מעכבת את הגירות, ואת הבעייתיות שיש ברוב הגיורים 'הרגילים' בזמן הזה.

סוגיות במקרא. יואל פלורסהיים. ירושלים, תשע"ה. 178 עמ'. (02-6422946)

פ"ט פרקים בפשוטו של מקרא, חציים על התורה וחציים השני על פרקי נ"ד. כמה מהערותיו של המחבר נוקבות. כך למשל בפרק נה הוא מעיר שתי הערות על מותו של משה רבנו: א. זהו מוות עצוב מאוד: ה' מַצֵּה על משה למות - 'ומות בהר אשר אתה עולה שמה' - לא בשורה אלא פקודה; משה נמצא לבד על הר נבו, אין לו ליווי כמו שהיה לאהרן; המשפט האחרון שהוא שומע מה' בעולם הזה הוא משפט קשה: 'הראיתך בעיניך ושמה לא תעבור!' המחבר נשאר בתימה מדוע היה צריך משה להיפרד מהעולם הזה באופן כה עצוב. ב. פעם אחר פעם מודגשת ראייתו של משה שלא כהתה, בניגוד לכמה מדמויות בתנ"ך שעניינם כהו מזקן. הלא דבר הוא? בפרק פא מדגיש המחבר את המיוחדות בקשרי כלה-חותנת בין רות וכלותיה, הפוך מכל הסטריאוטיפים, מה שמלמד על מידותיה המיוחדות של רות. בפרק הבא חידוש גדול: המחבר מציג שלא רק בועז מת מיד בתחילת נישואיו לרות כפי שצינו חז"ל - אלא גם רות מתה אחרי זמן קצר, וזה מה שמסביר את ההתעלמות המוחלטת ממנה בסוף הספר: הבן עובד יכלכל את שיבתה של נעמי (לא של רות), נעמי לוקחת את הילד ורות אינה נראית באופק, השכנות מכריזות 'יולד בן לנעמי' ועוד. מעניין מאוד.

אלפי שנאן. מבחר מאמרים ותגובות תלמידים. אביגדור שנאן. ת"א, ידיעות

אחרונות וספרי חמד, תשע"ה. 392 עמ'. (info@ybook.co.il)

פרופ' שנאן עסק בעיקר בהיבט הספרותי של אגדות חז"ל ובנושאים משיקים (תפילות, תרגומים ועוד), והספר הכולל ט"ז מאמרים נבחרים מתוך מאות שכתב פרופ' שנאן במשך השנים הוא מחווה של תלמידים למורם האהוב. על כל אחד מהמאמרים נוספה תגובה של אחד מתלמידיו. חייבים לציין שחלק מדבריו קשה להכניס לבית המדרש, אבל כמה מדיוקיו מעניינים מאוד. למשל במאמר הראשון מציג המחבר את הבגדים השונים הנוטלים תפקיד בפרשת יוסף ואחיו, על פי פשוטו של מקרא - ועוד יותר על פי המדרשים השונים, והוא מראה את תפקידם הספרותי והרעיוני של הבגדים האלו במקומות שבהם הם נמצאים - וגם במקומות שחסרונם בולט. יש מה לאכול בתוכו...

עלה נְעֵלָה. מענה לספר ויואל משה, מאמר שלוש שבועות ומאמר ישוב ארץ

ישראל. הרב שלמה אבינר. עריכה: הרב מרדכי ציון. בתוספת קונטרס 'שלא יעלו בחומה'. מהדורה שניה. בית אל, ספרית חוה, תשע"ה. תיד עמ'.

(02-9973168)

ספר ובו תשובות ארוכות ורחבות על דברי הרבי מסטמר זצ"ל נגד הציונות, המדינה, הרבנים המצדדים בראשית צמיחת גאולתנו ועוד. בהקדמה מדגיש העורך שיש לכבד את

הרבי מסטמר על תורתו וצדיקותו, אך אין לכבד את דעותיו בנושאים שבהם הוא חולק על רוב ככל תלמידי החכמים שבדור, ק"ו כאשר הוא מתייחס אליהם שלא כראוי לכבודם. הספר כולל ציטוטים מהספר הנ"ל ותשובות ארוכות עליהם מלוקטות ממקורות שונים, ויש בו ויכוחים למדניים בפשטי הסוגיות הרלוונטיות. למרות שהרבי מסטמר היה ללא ספק ת"ח גדול, ניכר שלא פעם דעותיו משכו אותו לפרש סוגיות ופסקים שלא כהלכה. בסוף כל פרק מוזכרת תמצית טענת הרבי מסטמר ודחייה של דבריו על סמך הדברים בפנים, ובסוף הספר מובא קונטרס שפרסם הרב אבינר לפני שנים רבות על תוקף האיסור שלא לעלות בחומה; מסקנתו היא שמסיבות רבות אין לדברי חז"ל אלו תוקף הלכתי מחייב, בוודאי שלא בימינו.

מן הגנזים. אסופת גנזים מתורתם של קדמונים, גנזי ראשונים ותורת אחרונים, דברי הלכה ואגדה, נדפסים לראשונה מתוך כתבי יד. מודיעין עילית, מכון אהבת שלום, תשע"ד-תשע"ה. 5 כרכים (בינתיים). (02-5370088)

הרב שלום הלל, בנו של החכם הידוע ראש הישיבה הרב יעקב הלל שליט"א נשיא מוסדות 'אהבת שלום', ערך עם צוות חוקרים ומהדירים מומחים את הכרכים המהודרים האלו, למעלה מארבע מאות עמודים בכל כרך מלאים וגדושים בכתבי חכמים קדמונים באגדה ובהלכה בנגלה ובנסתר, לא בא כבושם הזה. נוסף לתועלת בהדפסת הדברים עצמם, עוד עשויים כרכים אלו להוות בסיס להמשך ההשתדלות להגברת ההיכרות של אנשי תורה וספר עם חיבורים פחות ידועים שעדיין מחכים לגאולתם. כך בכרך הראשון מודפס חלק מספר המכתם על הרי"ף לרבנו דוד מפרובנס (אחיו של ר"א הכהן בעל ספר אורחות חיים) שחי בסוף ימי הרמב"ן, עם מבוא שבו כל הידוע על המחבר ועל החיבור, על מה שנדפס ועל מה שעדיין לא. בהמשך מובא דרוש לברית מילה של רבי בצלאל אשכנזי בעל שיטה מקובצת, הגהות של גדולי ישראל על ספרי קדמונים (רנ"ז קורנל, הראשל"צ רבי אברהם אשכנזי, רבי אליהו סולימאן מאני, האדר"ת ועוד), עשרות מכתבים מארכיונו של הראשל"צ ר"י ניסים, אז רב בבגדד, שכתבו אליו גדולי דורו, ובהם כמה מכתבים והערות ששלח לו הרב קוק בענייני הלכה, תגובות ותגובות לתגובות. בדיוק פדאנטי מוזכרים בכל פרק כל הפרטים הרלוונטיים לגבי כל כת"י ומחבר, והתועלת אין לשערה. בכרך השני דרשות והסכמות ואגרות וחידושים מאת חכמי ספרד מהרמ"ק עד רבי יעקב מוצפי - מחכמי בגדד וא"י שנפטר בשנת תשמ"ג. בסוף הכרך מובאים 'תולדות חכמי הדורות וחיבוריהם' מאת רבי יצחק כדורי, וסקירת חיבורים בכתבי יד המצויים בעולם מאת רבי אברהם הלל. וכך כרך אחרי כרך - בכרך השלישי ראוי לציון קובץ של שלושים שירים שחיבר מרן הברן איש חי, ושלושים נוספים מובאים בסוף הכרך הרביעי, וגם בכרך החמישי נמצאים חיבורים וחלקי חיבורים, אגרות ופסקים, מכל חלקי העולם היהודי של מאות השנים האחרונות. יש לציין את ההידור החיצוני שנוסף להידור הפנימי ולתוכן העשיר שבכרכים אלו - אפילו הכריכה עצמה, שהיא שיבוץ אומנותי של צילומי כתבי יד, משתנה מדרך לדרך! תפוחי זהב במשכיות כסף, וזוהי רק ההתחלה...

תחומין, תורה חברה ומדינה. קובץ הלכתי. לה. אלון שבות, צומת, תשע"ה. 487 עמ'. (02-9931442)

הקובץ השנתי הזה יצא לאור גם השנה בעיתו ובזמנו, בראשית הקיץ. גם הוא מוקדש לזכרו של מרן הרב ליכטנשטיין זצ"ל, שהיה חבר הוועדה המייעצת, זו שהייתה צריכה להכריע

במקרים של ספיקות לגבי המדיניות ההלכתית-ציבורית של מכון צומת בכלל ושל קובץ תחומין בפרט. כשישים מאמרים בקובץ, בי"א מדורים - שבת ומועד, צבא ובטחון, הארץ ומצוותיה, איסור והיתר, גיור, חברה, אישות ומשפחה, משק וכלכלה, משפט, מצוות וקיומן, מקדש וגאולה. במאמר הראשון מחזק הראשל"צ הרב יצחק יוסף את ההיתר המקובל להשתמש בשבת בחשמל של חברת החשמל למרות חילולי השבת הלא-חיוניים שנעשים בה, בהנחה שלא קיימת אפשרות להימנע לגמרי מאספקת החשמל - שהרי יש חולים ושירותים חיוניים שמניעת חשמל אצלם הוא עניין של פיקו"נ, ונר לאחד נר למאה. לדעתו חילולי השבת המיותרים לא הופכים את כל הייצור לאסור, שהרי קיימת לעבריינים אלטרנטיבה להמשיך ולספק את השירות בלי לחלל שבת, כך שאין לצרכנים הנאה מחילול השבת שלהם. בסוף דבריו הוא מתיר בשעת הדחק לברך לקראת שבת על 'נרות' חשמליים, אולם הוא לא מחלק בין נורות שבהן חוט להט לנורות ה'לד הנפוצות היום שבהן אין 'להבה' כלל, ועליהן מסתמא גם הוא מודה שאין לברך 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של שבת'... ומעניין לעניין באותו עניין - הרב רוזן, ראש מכון צומת והעורך הראשי של 'תחומין', והרב ליאור לביא משיבת הר עציון מחוקרי מכון צומת, מנסים לפתור בעיה של המתארחים בבתי מלון (בעיקר בחו"ל) - אפשרות להדליק נרות שבת בלי שגלאי האש יקפיץ את כל המלון, בעזרת זוג 'נרות' חשמליים בעלי נורות להט המחוברים לסוללות. המחברים מוכיחים שבשעת הצורך ניתן לדעת רוב הפוסקים לסמוך עליהם לכתחילה. במאמר נוסף מחזק הרב רצון ערוסי, גם הוא חבר הוועדה המייעצת של 'תחומין', את היתרו להשתמש בשבת במים חמים מדוד חימום המבוסס על שיטת ESB; מדובר על דוד שגוף החימום שלו נמצא מחוצה לו במיכל מים נפרד, וכך המים שבדוד הם לדעתו כלי שני והעברת המים הקרים אליהם נעשית בגרמא והכל מותר. הרב רוזן חולק עליו בחריפות, ובסוף דבריו גם הרב ערוסי מגביל את ההיתר רק לבתי חולים, וגם לבתי מלון שאינם יכולים לתפקד בלי לתת אפשרות של שימוש במים חמים לאורחיהם, ועומד על דעתו שבעיקרון שיטה זו מותרת (לדעתו הצטרפו בזמנו הרב יעקב יוסף זצ"ל והרב ליאור שליט"א). בהמשך נידון גבס פלסטי לעניין הרכבתו בשבת ולעניין הטבילה עמו, וחובת השינה בסוכה לאדם נשוי - המחבר מקיל בשופי גם כאשר קיימת אפשרות לשינה משותפת בסוכה אך לא בנוחות מושלמת, וחבל - התירוצים למנהג של פעם אינם יכולים להיות בסיס לחידוש מנהג קלוקל היום... הרב הראשי ר"ד לאו עוסק בפעילות משטרית בשבת באירועים פליליים, והרב מאיר מאזוז ראש ישיבת כיסא רחמים מעדיף רכישת ירקות מהיתר מכירה מאשר מאוצר בית דין מפקיע מחירים או מפירות של גוי. ר' צבי רייזמן עוסק בהלכות מסחר במאכלים שאינם כשרים, וכמה רבנים מגלגלים שוב את הרעיון הישן של הכנת עדרים של 'בני פקועה' שעל ידם תיפתרנה כמעט כל בעיות הכשרות... הרב דייכובסקי מסביר את הבעייתיות של טבילה שלא בפני בי"ד של שלושה גברים; הוא משכנע בדבריו שבעיית הצניעות במקרה זה מינימלית וזניחה לחלוטין, ולכן לדעתו אין שום מקום לפגוע בגיורת המתגיירת ולהכניס אותה למצב שהיא תהיה רק ספק גיורת בגלל עקרונות פמיניסטיים פסולים או רגישות יתר. כמה מאמרים עוסקים בספק גט מעושה ובהסכמי קדם נישואין, שלא נאמרה בהם עדיין המילה האחרונה. מתקיים בירור על איסור חליבת נוכרים בחליבה רובוטית ועל חיוב צדקה אצל בעלי הכנסה נמוכה, על כפיפות (או ליתר דיוק: חוסר הכפיפות) בתי הדין האיזוריים לבית הדין הגדול (הרב דייכובסקי מכנה את המצב עכשיו 'אנדדרלמוסיה' ו'מצב בלתי נסבל', ומזהיר שהמשכו עלול להביא לכריתת הענף עליו יושבים בתי הדין הרבניים בארץ, עד כדי כך!). עוד מאמרים רבים בכרך הגדוש

הזה, שהוא ללא ספק הקובץ המרכזי בעולם בימינו לביורוי הלכה אקטואליים. יישר כוחם של המייסדים, הרב ישראל רוזן ומכון צומת, ולכל העוסקים במלאכה.

יום ולילה של תורה. על ענייני עלות השחר, הנץ החמה, שקיעת החמה וצאת הכוכבים, ובעיקר על תחילת שקיעה וצאת הכוכבים לשיטת ר"ת על פי דברי הראשונים והאחרונים והמסתעף מכך. יעקב גרשון וייס. ירושלים, תשע"ה. 33+תרפב עמ'. (02-6421145)

הרבה כבר נכתב על זמני היום בהלכה בכלל ועל הגדרת השקיעה וצאת הכוכבים בפרט, גם על גבי גיליונות 'המעין'. אחד המומחים בנושא זה (ובעוד כמה...) הוא המהנדס הרב וייס שליט"א, שידיו רב לו בחכמה ובמדע, ובין השאר חיבר את הספר החשוב והמועיל 'מדות ומשקלות של תורה' שמאיר עיניים בתחומו. בענייני הספר הגדול שלפנינו עסק הרב וייס שנים רבות. מדובר בסוגיא מסובכת ומעורפלת, שיש בה סתירות וקושיות כמעט בלתי עבירות בכל פינה שאליה פונה הלומד ובכל גישה שאותה המעיין רוצה לאמץ... במרכז הסוגיא עומדת שיטת רבנו תם בהגדרת בין השמשות, שמצד אחד נפסקה להלכה ע"י רוב הפוסקים - ומצד שני אינה נוהגת, לכאורה, למעשה, וגם לא נהגה מעולם למעשה, ע"י רוב מקיימי ההלכה בישראל לדורותיהם. הלא דבר הוא? כך שנוסף לביאור הסוגיות ושיטות הראשונים אי אפשר להתעלם מביור יסודות המנהג הנוהג היום והמנהגים שנהגו בקהילות ישראל במשך הדורות, ומדובר על היקף עצום של חומר, ולא כל מוחא סביל דא. המחבר נוטה לשיטה שכבר הוצעה בעבר במאמרים וספרים שלמעשה אין כמעט מחלוקת בין שיטת ר"ת לשיטת הגאונים, וגם ר"ת לא מתכווין שזמן צאת שלושה כוכבים בינוניים הוא 72 דקות אחרי שקיעת השמש כאשר כל השמים מלאים כוכבים... לפי שיטה זו המונח 'שקיעה' בפי ר"ת שונה וכוונתו לשקיעת האור, ולמעשה גם הוא מתכווין שכעשרים דקות אחר שקיעת השמש (פלוס־מינוס כמה דקות) כבר מגיע בדרך כלל זמן צאת הכוכבים מעיקר הדין, וכך גם סברו רוב ככל הראשונים וגדולי האחרונים שנקטו כשיטתו. בחלק הראשון של הספר (עמודים א-שלב) מגדיר המחבר את מהות השקיעה 'הראשונה' עליה מדבר לדעתו ר"ת, תוך התייחסות והקבלה להגדרת עלות השחר והנץ החמה, ובחלק השני (עמודים שלה-תרכ) נמצאות עשרות רבות של ראיות שבאות להכריע שאכן זאת היא ההבנה הנכונה בשיטת ר"ת, כולל הבדלים קלים בין כמה שיטות־משנה בשיטה עקרונית זו. המסקנה לדעת המחבר ברורה: רוב הפוסקים כדעת ר"ת, חוץ מקבוצת פוסקים בדורות האחרונים, לא עלה על דעתם שיש לחכות שעה ויותר אחרי שקיעת השמש באופן כדי להגיע לזמן צאת הכוכבים. בגלל הסתירה לכאורה עם המציאות הנראית לעיניים רבים מן האחרונים שפסקו עקרונית כר"ת עשו מעין 'פליגין דיבורא', והסכימו שכאשר ברור לעיניים שיצאו כבר שלושה כוכבים בינוניים גם ר"ת מודה שזמן צאת הכוכבים הגיע גם כאשר עדיין לא עברו ע"ב דקות ואפילו לא חמישים, אך לפי הסבר המחבר אין שום צורך ב'פשרה' זו. מפתחות מפורטים (עמודים תרכג-תרפב) חותמים ספר מונומנטאלי זה. והערה לסיום: הספר אינו מיועד ל'מתחילים' בנושא, אלא בעיקר למי שיועד כבר על מה מדובר בסוגיא רחבה זו; ובכל זאת ניתן היה לעשות אותו יותר 'ידידותי למשתמש' בעזרת עריכה תוכנית ולשונית יותר מוקפדת של הספר הכבד הזה. אולי נזכה למשהו מעין זה לקראת המהדורה הבאה שבוודאי תצא לאור.

התום והיושר. מחוכמתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק. ירושלים, אלומות, תשע"ה. 173 עמ'. (077-3211048)

ספרון מהודר ואסטטי ובו 150 עמודים שבכל אחד מהם פיסקה קצרה, לפעמים משפט קצר, מתוך כתבי מרן הראי"ה. כך למשל בעמוד השני מובא משפט מתוך ספר 'אורות': 'אין האדם מוכשר לשם כוח רוחני שבעולם בשלמות גדולה כזאת שהוא מוכשר לאמונה ולאהבה'; המשפט הזה יפה ונכון וחשוב לכשעצמו, אולם הפיזור שלו בארבע שורות בצורה של פירמידה הפוכה, עם עיטורים בראש העמוד ובתחתיתו, והכל כחלק מלקט של דברי 'תום ויושר' מאת הראי"ה - הופכים משפט זה, ועשרות רבות כמותו, לנקודות מוצא להרהור ומחשבה ורגש, ולמעשה מביאים את הקורא לקריאה מסוג אחר. בסוף הספר צורף קונטרס בן עשרה עמודים ובהם מסוכמים ברגישות תולדותיו של הרב קוק. הכותב מדגיש את המיוחד במרן הרב, ומסביר למעשה מדוע כה מתאים ללקט פסקאות על תום ויושר מדבריו של אדם שמכיל בקרבו גאון תורני ופילוסוף, הוגה ומקובל, פעיל ציבורי נמרץ ואיש רגש מתבודד, כותב חרוץ באגדה והלכה וגם משורר ואיש רוח. ספר זה פותח סדרת ספרים שתצא לאור ביוזמת 'דני ספרים' בשם 'אמרות טהורות', שבה אמורים להופיע באופן דומה ספרים של גדולי ישראל נוספים.

אמונת עתיד. במה למאמרים המשלבים מחקר תורני ויישום הלכתי בארץ ישראל. **גיליון 107.** עורך: הרב יואל פרידמן. שבי דרום, מכון התורה והארץ, תשע"ה. 159 עמ'. (08-6847325)

שוב חוברת גדושה בפירות שיתוף הפעולה התורני-ספרותי בין המכונים התורניים-יישומיים המובילים בארץ, בהם, נוסף למארח 'מכון התורה והארץ', גם מכוני פוע"ה, צמ"ת, כת"ר (הלכה וכלכלה), משפטי ארץ, משפט לעם, כשרות (ויעוץ והכוונה בענייני כשרות), מכון המקדש ומכון שלזינגר, וחותרם 'פורום חותם'. ראש החוברת מוקדש לרב ישראלי זצ"ל במלאת עשרים שנה לפטירתו, ומנותחים שלושה נושאים מתוך רבים מאוד בהם עסק ובהם חידש - אוצר בית דין, השביתה על פי ההלכה, ופרסום דברי תורה ללא רשות - מו"מ הלכתי תקין בינו ובין הרב גורן בעקבות מעשה שהיה. בהמשך נמצאות עשרים תשובות קצרות בנושאים שונים מאת רבני המכונים כל אחד בתחומו - ענייני שמיטה ומצוות התלויות בארץ, רפואה והלכה (השפעת עישון, אלכוהול ולהבדיל תרופות שונות על הפריון ועל ההריון, וסיכום נושא ההנקה ושאיבת החלב בשבת), ענייני משפט והלכה ומקדש והלכה, תגובות על מאמרי הגיליון הקודם (בעיקר בעניין נסיעת אחות לבית חולים וחזרתה לביתה, נושא אקטואלי ביותר בעל משמעויות הלכתיות, כלכליות ומשפחתיות מרחיקות לכת), מידע בענייני שמיטה, כשרות, תולעים ועוד. אי אפשר להימנע מלסיים שוב באותה אימרת חז"ל שכה רלוונטית לקובץ זה במתכונתו החדשה: 'כינסו לצדיקים טוב להם וטוב לעולם!'

מדרש איכה רבה עם פירוש דורש ציון. מנוקד על פי מסורת יהודי תימן. פירוש: אליקים צדוק. ניקוד ועריכה: אדם בן נון. יד בנימין, בית הכנסת ובית המדרש 'שערי ציון', תשע"ה. 21+רמז עמ'. (050-5063842)

מדרש רבה על איכה על 'פתיחותיו' הרבות מכונה גם הגדת איכה, מדרש קינות ו'מדרש איכה רבתי'. הוא חובר בא"י בתקופת האמוראים, ושפתו עברית-ארמית. בתימן נהגו להגות

במדרש זה בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית של תשעה באב בהדרכת רב הקהילה, וכן למחרת אחרי המנחה עד הלילה. הרב אליקים צדוק, מהר"מים הבכירים בשיבת 'תורת החיים' ורב הקהילה התימנית ביד בנימין, החליט להוציא מהדורה מתוקנת ומבוארת של המדרש לצורך חידוש הלימוד המשותף בבית הכנסת בתשעה באב, כולל השלמת הפסוקים ושינויי גירסה כפי שהיה שגור בפיות זקני רבני תימן. למלאכה הצטרף אדם בן נון, שכבר זיכה את עם ישראל בכלל ואת עדת תימן בפרט במהדורות מדויקות של ספרים שונים על פי המסורת התימנית, אותה שיחזר בעבודת נמלים בעזרת עיון בכתבי יד והקלטת נוסח הקריאה של יודעי המסורת הזו ושומריה, שהולכים ומתמעטים לצערנו. על פי כל הבידורים האלו הוא ניקד את מהדורת המדרש הזה על פי המסורת שקיבל מ'שיירי כנסת הגדולה' של חכמי תימן, כאשר לעיתים המסורת שונה מהמקובל, בין השאר מפני שאין דין הארמית הארצישראלית שהיא הבסיס למדרש זה כדין הארמית הבבלית, שלה כללי ביטוי שונים. כך למשל 'רב נחמן פתח' ולא 'פתח' כפי שמקובל, או 'תלמוד לומר' במקום 'תלמוד לומר', ואין צריך לומר שמנוקד תמיד 'רבי' ולא 'רבי'. הפירוש כולל ביאור מילים קשות וגם תרגום חופשי של קטעים שלמים, ומעט מקורות והערות קריאה קצרות נמצאות בסוגריים בתוך הטקסט. יישר כוחם של המהדירים על המלאכה השלמה שלהם, שהתועלת שבה חוצה עדות.

יואל. בין משבר לתקווה. אליהו עסיס. ירושלים, מגיד-קורן, תשע"ה. י+349 עמ'.
(02-6330530)

ספר יואל הוא אחד מתרי עשר. זמנו של הנביא יואל לא ידוע, אין בספר שמות מלכים ולא אירועים היסטוריים ידועים. במדרשים ובמפרשים הדעות חלוקות: המקדימים (מדרש רבה במדבר ועוד) מזהים את יואל הנביא עם יואל בן שמואל הנביא (למרות שעל בני שמואל כתוב שלא הלכו בדרכיו), והמאחרים (פסיקתא דרב כהנא ועוד) קובעים שהוא ניבא אחרי חורבן בית ראשון. לדעה זו נוטה המחבר, מרצה לתנ"ך בבר אילן ובמקומות אחרים, בעיקר בהסתמכו על הפסוקים בראש פרק ד: "כִּי הִנֵּה בְּיָמֵי הַהֵמָּה וְיָבֶעֱת הָאֵשׁ אֲשֶׁר אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם, וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהוֹרְדְתִים אֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָם שָׁם עַל-עַמִּי וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּגְרוּ בְּגוֹיִם, וְאֶת אֶרְצֵי חֶלְקוֹ..." הדבר בא לידי ביטוי גם בדמיון בין נבואות בספר יואל לפסוקים בספר יחזקאל, שגם הוא ניבא בבבל בדיוק באותה תקופה. המחבר מאריך בהקדמה בנייתו הקשרים שבין החלק הראשון של ספר יואל שעוסק בתיאור הארבה שפושט על הארץ, לבין החלק השני שעוסק בהשתלטות האויב על ישראל. מסקנתו היא שהארבה מתואר באופן דו משמעי, גם כאסון שאירע וגם כמשל לאסון הבא - השתלטות הנוכרים על הארץ, והנביא מדגיש שפנייה אל ה' עם תשובה ותפילה מסוגלות לתקן גם את זה וגם את זה. כדרכם של ספרי פרשנות מתוצרת האקדמיה מובאים בספר תדיר דברי חוקרים שאינם בני ברית ואינם אנשי ברית, אך המחבר עצמו אינו עוקר את התנ"ך, לא את תוכנו האלוקי ולא את נוסחו המסורתי. הוא מסיים את דבריו (עמ' 263) בכך שתפקידם העיקרי של יואל ונבואותיו וספרו היו לעודד את שארית הפליטה בארץ לשמור על ייחודם ועל אמונתם ועל תקוותם בימי האפילה שאחרי החורבן, ומאמציו בהחלט הועילו, כך שהוא מהווה גשר מרכזי בין היהדות של סוף ימי הבית הראשון לבין זו של ראשית תקופת הבית השני.

לחיים טובים. חיים של שגשוג, לאור חז"ל וחכמי אומות העולם. נילי סופר.

ת"א, ידיעות ספרים, תשע"ה. 191 עמ'. (info@ybook.co.il)

ספרון שמטרתו ללמד דרכים לצמיחה אישית ומנהיגות פנימית וחיים מלאים ועשירים לאור ספרות חז"ל. בשמונה פרקים מלוקטים דברים מאת קדמונינו בנוגע לנטילת אחריות מול הטלת אשמה, התמודדות עם קשיים, קנאה והבלגה, הקשבה וזריזות, ענוה והתבוננות ועוד ועוד. כך בפרק הראשון מנותח ומבורר הסיפור שמובא במסכת תענית (כג, ב) על רבי יצחק, שהשתמש בכוח תפילתו באופן לכאורה מוגזם עד שהעיד על עצמו 'עמי הייתה - ושלחתיה' - שאין תפילתו כבר מקובלת לפני ה' כשהייתה. מכאן מגיעים לוויכוח בין קין לריבנו של עולם על האחריות של האדם על חטאיו, ולטבע האנושי ואפשרויות תיקונו, כאשר ברקע הדיון משובצים דברי חכמה של חכמי אומות העולם: סנקה הרומאי שכתב ש'מומי זולתינו ניצבים מול עינינו, ושלנו מוסתרים מאחורי גבינו', ושל מחבר 'הנסיך הקטן' שכתב ש'להיות אדם פירושו לקבל אחריות'. קיימת היום אופנה של ספרים מסוג זה, שמעריבים קודש וחול ורגש וחוכמה ועצות טובות ו'טיפים' מקומיים כדי לעשות את הקורא טוב יותר ומאושר יותר וחיובי יותר, וכנראה שיש בהם תועלת למי שזקוק לחיזוק ולשיפור ולעידון, ולא תהיה כוהנת כפונדקית...

סידור ארץ חמדה. סדר תפילה ליום העצמאות וליום ירושלים כמנהג

הספרדים. מהדורה שנייה מחודש ומורחבת. עורכים: ירון אטיאס ואלעד

פורטל. אשקלון, הדסים, תשע"ה. 253 עמ'. (077-4400366)

העורכים פותחים בכך שהמחלוקות שהיו בין רבני אשכנז ביחס אל קיבוץ הגלויות ויישוב הארץ בדורות האחרונים פסחו על חכמי ספרד, שרובם ככולם עודדו ושבתו ללא סייג את העלייה לארץ ויישובה. זו גם הייתה דעתו של רבן של רמלה ולוד, רבי יצחק אביחצירא זצ"ל, ה'בבא חאקי', מגדולי רבני צפון אפריקה בארץ, שנהרג בתאונת דרכים בשנת תש"ל בשיא פעילותו, לומר ביום העצמאות וביום ירושלים הלל ושבח לה' על כל הטוב אשר גמלנו בהקמת המדינה ובניצחונות על הגוים ובבנין הארץ. היוזמים והמבצעים של הכנת והדפסת הסידור הזה הם ראשי עמותת 'הדסים', שמטרתה להנגיש את אוצרות הרוח של גדולי ספרד לציבור הרחב.

שיטת הסימנים. ברכות, מועד וירושלמי שקלים. יהושע מרדכי שמידט. שבי

שומרון, תשע"ה. 28+תכב עמ'. (09-8841946)

הזיכרון שלנו אמנם מוגבל, אולם הוא רחב וחזק הרבה יותר ממה שנדמה לנו. בעזרת שיטות מתחכמות אפשר לשפר את הזיכרון, ובהנחה שלזיכרון תפקיד חשוב מאוד בלימוד התורה - יכולה להיות תועלת רבה בלימוד התורה אם נצליח להרחיב ולחזק את זיכרונו במה שלמדנו ובמה שחידשנו. אין ספק שהחזרה פעם אחר פעם היא עיקר הסגולה לזיכרון, אולם גם היא צריכה סיוע נוסף. הרב שמידט, ראש הישיבה ורב היישוב שבי שומרון שבמרכז השומרון, חיזק וחיידש שיטה ישנה שבה זוכרים תוכן מוגבל בכמות בעזרת סימן זיהוי שאותו קל יחסית לזכור, וסימן לסימן מצטרף לחשבון גדול ולכמות גדולה של תוכן שנשאר בזיכרון. שיטות שונות של סימנים נכתבו בפירוש וברמז ע"י גדולי ישראל בכל הדורות, והרב שמידט ותלמידיו עשו בהן שימוש בקונטרסים שונים שהוציאו לאור במשך השנים על מסכתות שונות. בפעם הראשונה הם מוציאים לאור ספר שקובע ברכה לעצמו

על חלק משמעותי מהתלמוד. כך למשל במסכת ברכות כל ענייני כל דף מתמצים ומרוכזים במילה או ביטוי שמתחילים באות של הדף המדובר, וכך נערכות טבלאות שבהן טור ובו הביטויים ולידם טור ובו ההרחבות למשפטים, כך שמי שידע ושכח את תוכן הדף נזכר בו בקלות רבה. כל פרק בגמרא נפתח בהקדמת המאירי ב'בית הבחירה' המסכמת את ענייני הפרק, ומסתיים ב'הלכתא גברתא' של פירוש המשנה תפארת ישראל המסכם את ההלכות שבפרק. אין ספק שגם הלימוד בשיטה זו דורש הרבה כוח רצון, אך לפי העדויות שבספר פירותיו מתוקים ביותר.

מעלין בקודש. ביטאון לענייני המקדש וקודשיו. גיליון כט. כרמי צור, כולל בית הבחירה ע"ש רעננערט, תשע"ה. 175 עמ'. (02-9961942)

חוברת נוספת מלאה וגדושה במחקרים ובירורים הלכתיים בענייני המקדש וכליו, שמאחדת בתוכה תלמידי חכמים מכל הגוונים, ובלי שמץ פוליטיקה גם בדור שבו קשה לנתק בין העיסוק בבית המקדש ובין מחלוקות ציבוריות ופוליטיות, בתוך הציבור הדתי ומחוצה לו. המאמר הפותח הוא מאמר מקיף על ה'בירה' המוזכרת כמה פעמים בחז"ל גם בענייני הלכה, מאת אחד מגדולי חוקרי ענייני המקדש בדורנו הרב זלמן מנחם קורן. מתחת לבירה עברה המחילה שיצאה מבית המוקד, בה שרפו את בשר קודשי הקודשים שנטמא, אליה היו מפרישים את שורף הפרה האדומה, ועליה מעיד יוספוס שהיא היא מצודת אנטוניה שעמדה בפניה הצפונית מערבית של בית המקדש. כיצד יתיישבו כל המקורות האלו? לרב קורן פתרונים, ופתרונותיו מרתקים תמיד. בהמשך מצויים מאמרים בעניין דין קדושת מחילות בהר בימים ההם ובזמן הזה (נפקא מינה עצומה תהיה לפסיקה שכל המחילות, גם אלו שפתוחות למקומות קדושים בהר, אין בהן קדושה!), בירורים בקדושת קודש הקודשים, בפסול ערל בקודשים ובדיני שחיטת קודשים בחוץ. בהמשך מברר הרב יוסף לובאן מירושלים, מחבר פורה שבין השאר כתב את סדרת הספרים 'שיבת ציון' בהלכות טהרות (שהכרך השלישי בה נסקר בהרחבה בהמשך החוברת), את כמויות כלי הנגינה הנדרשים למקדש, ע"פ המשנה בערכין שעוסקת בכמויות אלו, והוא תמה על ר' אברהם פורטלאונה בעל ספר 'שלטי הגיבורים' על עבודת המקדש שנראה לכאורה שבחלק מדיוניו בנושא לא דקדק במספר הראוי. ואכן עורכי המהדורה החדשה של הספר ומכון שלמה אומן ומכון ירושלים (תשע"ב) העירו שהם לא מצאו מקור בחז"ל למספרי הכלים שנקט הרב פורטלאונה, והרב לובאן מנסה ליישב שאולי במקומות מסוימים סבר ר"א פורטלאונה מדעתו שניתן להוסיף על המספרים המובאים במשנה, וצ"ע. בהמשך הרב אברהם בר"מ בורשטין, שמפרסם בכל מועד את סדר העבודה במקדש לפרטיו, יורד לפרטי הנגינה במקדש, ודן גם בשאלה האם היו או לא ללויים בגדי שרד מיוחדים. במחזורי מכוון המקדש מצויירים הלויים תמיד עם בגדים הדומים לבגדי הכהונה, אך לדעת הכותב, אחרי שהביא התייחסויות של ראשונים ואחרונים לעניין, נראה שיש צורך שיהיו להם בגדים מיוחדים ומתאימים - אך אין חובה דווקא לבגדים במראה או בצבע מסוימים. הרב עזריה אריאל, ראש ה'כולל' של מכון המקדש ורב קהילה בשכונת חומת שמואל, עוסק בהרחבה כדרכו בבירור סוגיית הטומאה של מת גוי. הוא מזכיר את מחלוקת הראשונים האם מת גוי מטמא בטומאת אוהל או שאינו מטמא אלא במגע ומשא, ואת דעת בעלי השו"ע שהחמירו - ספק אם כספק דאורייתא או כהוראה לכתחילה בלבד. אולם לדעתו פגשנו פשוטות הסוגיות נוטה לכך שגוי מטמא גם באוהל מעיקר הדין שלא כדעת רשב"י, וכן משמע במקומות רבים בחז"ל, וכן ראוי להורות! אין לי ספק שכאשר נזכה לקיום 'השב כוהנים לעבודתם

ולויים לשירם ולזימרם' יצא לאור הביטאון 'מעלין בקודש' מטעם ההוצאה לאור שעלייד בית המקדש...

קובץ בית אהרן וישראל. מאסף מרכזי לתורה והלכה לחו"ר הישיבות והכוללים של מוסדות סטאלין קארלין בארץ ובתפוצות. **שנה ל גיליון ד** (קעח). ירושלים, תשע"ה. קס עמ'. (02-5370105)

זהו גיליון ניסן-אייר תשע"ה; כל חודשיים יוצא לאור גיליון, כמעט ללא עיכוב ושהייה. מדובר על 160 עמודים נטו, בגופן קטן וצפוף יחסית, של מאמרים למדניים והלכתיים מאת ת"ח מבוגרים וצעירים מכל רחבי הקשת התורנית, ולא מילתא זוטרתא היא. במדור 'גנוזות', שבו מתפרסמים כתבי יד מספריית האדמו"ר מסטאלין-קארלין שליט"א, נדפסים הפעם חידושים על כמה משניות מאת תלמידי רבי בנימין הכהן מריג'יו, חותנו של ר' ישעיה בסאן רבו של הרמח"ל, מגדולי המקובלים בדורו. בהמשך נדפס דף כתי"י עם חידושי קבלה של ת"ח פחות ידוע, רבי אברהם כהן מלאסק הי"ד, חכם וצדיק מפולין שעלה לירושלים בערך בשנת תקל"א והסכים לשמש כשד"ר קהילות הספרדים באירופה וצפון אפריקה, ואחרי י"ז [?] שנה שב ארצה אחרי שעשה כל השנים האלו מלאכתו אמונה - ואז נכלא ע"י הטורקים ונרצח בכלא סביב שנת תק"ס בניסיון סחיטה מהקהילה היהודית שלא הצליח. המיוחד ב'גנוזים' האלו הוא שהציבור נחשף לחכמים לא ידועים שהיו מגדולי ישראל בדורם, שראוי שזכרם לא יסוף מעולם התורה. בהמשך נדפסים שרידים יחידאיים מכת"י רבי אהרן אוירבך אב"ד בונא שבגרמניה, אחיו הצעיר של החכם המפורסם רצ"ב בעל 'נחל אשכול', עם מבוא מקיף מאת החוקר המופלא הרב יחיאל גולדהבר, שכל רז היסטורי הקשור לחכמי ישראל לדורותיהם לא אניס ליה. בהמשך חידושי תורה בענייני חמץ ופסח, בירורי הלכה בענייני שביעית, על זכירת יציאת מצרים ועוד. במדור ההערות כמה דיונים בעניינים שנדפסו בגיליונות האחרונים, וביניהם המשך של ויכוח בן שנים על היתר השימוש במגבונים לחים, שבו הדעות נעות בין היתר גמור לכתחילה לאיסור סקילה... בחוברת נמצאים עוד בירורים יחודיים לחסידות סטאלין-קארלין, בעניין מנהגי פסח ותולדות אדמו"רים.

ונקדשת. הכוון חינוכי-רוחני להוראת סוגיות צניעות ובינו לבניה במסכת סנהדרין. עורך: יונה גודמן. בית מאיר, מרכז ישיבות ואולפנות בני עקיבא, תשע"ה. 140 עמ'. (02-5331661)

המסכת הנלמדת בישיבות בני"ע בשנת תשע"ה היא מסכת סנהדרין. בתוך מגוון הנושאים במסכת זו נמצאות גם כמה סוגיות שעוסקות בעניינים שהצנעה והצניעות יפים להם, כסוגיית מוציא שם רע - טענת הבעל הטרי שאשתו נבעלה כבר לאחר לפני הנישואין, איסור משכב זכר, דיני אונס ומפתה, דברי אגדה העוסקים ביחסי מיכל בת שאול ופלטי בן ליש ורות ובעז בגורן ועוד, ההיתר התורני החריג של אשת יפת תואר, סיפורי אמנון ותמר ודוד ואבישג, וכן מושגים שקשה להולמם היום - קניין האשה בקידושין ככל חפץ, ביטוי כמו 'אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי' וכד'. הרב גודמן, שנושא בתפקיד המנהל החינוכי של מרכז ישיבות בני"ע, החליט לתפוס את השור בקרניו - הוא חילק את הסוגיות ה'בעייתיות' בין אנשי חינוך ותורה מהמדרגה הראשונה, וערך חוברת נאה מאוד בתוכנה וגם בחיצוניותה, שפותחת בהקדמות מאת ראש החמ"ד הרב

אברהם ליפשיץ ומנכ"ל מרכז ישיבות בני"ע הרב נכטיילר, מבוא מאת הרב יונה עצמו, עשרים סוגיות מבוארות ומוסברות ע"י רבנים ומחנכים, וכן פרקי העמקה והעשרה בנושא מאת הרבנים שלמה אבינר ואליעזר מלמד. העורך מצהיר במבואו שיש מקום לגישות חינוכיות שונות, ואכן אין אחידות בין המחברים השונים. רק דוגמא אחת קטנה: בניגוד לקו המקובל בחוברת שאין 'להחביא' סוגיות עדינות ויש להשיב לתלמידים על שאלותיהם - כמובן באופן מכובד ומכבד, ראוי וצנוע - סובר הרב יהושע שפירא ראש ישיבת רמת גן שלעיתים 'הורדת הפרופיל' של המחנך דווקא תורמת לצניעות, בכך שהתלמידים מבינים שלא כל נושא ראוי לדיון ציבורי. אין לרמות את התלמידים, ואין לדלג על סוגיות, אבל לעיתים יש לעמוד ללא מבוכה וללא היסוס על כך שאין עניין להתעמק בכיתה בסוגיה בעלת רקע 'צניעותי-בעייתי'. הדוגמא שהוא מביא היא סוגיית 'אסתר קרקע עולם הייתה', ומה תהיה תגובת המחנך למשל לשאלה של תלמיד שאם האשה פסיבית בתשמיש אולי זו סיבה שבנות יכולות להקל על עצמן בנושא? לדעתו המחנך צריך לענות באיפוק ובקיצור בדברי רש"י ש'קרקע עולם' כאן הכוונה ש'היא אינה עושה מעשה', ולא לתת לתלמידים, שבדרך כלל במקרים אלו שאלותיהן אינן תמימות, לסחוף אותן למקומות שלא כדאי שהוא יגיע אליהם. לדעת הרב שפירא התלמידים יבינו את המסר שאין זה המקום המתאים להאריך ולפרט בנושא זה, וירפו. הרי מי שירצה דווקא להיכנס למחוזות לא צנועים לא צריך את המחנך ואת הכיתה בשביל זה...

חבל נחלתו. מאמרים ותשובות בדיני תורה. חלק ששה עשר. יעקב אפשטיין.

שבי דרום - כפר דרום, מכון התורה והארץ, תשע"ה. 375 עמ'. (054-6672712)

בעתו ובזמנו הופיע 'ספר השנה' ובו המאמרים וביאורי ההלכה והתשובות למעשה מאת הרב יעקב אפשטיין, לשעבר מוותיקי היישוב עצמונה שנהרס בידי אחים טועים לפני עשור וכעת תושב שומריה שבחבל לכיש, מראשי החוקרים של 'מכון התורה והארץ'. הסדרה 'חבל נחלתו', שהחלה להתפרסם לפני ט"ז שנים לכבודו של אביו חיים, חבר קיבוץ סעד ובנו של חוקר התלמוד הידוע רי"ן אפשטיין, ממשיכה עכשיו לצאת לאור לזכרו. מדובר על נ"ח סימנים בכל חלקי השו"ע וגם מסדר קודשים, כאשר הרב אפשטיין לשיטתו מצטט את כל לשון המקורות אותם הוא מביא ועליהם הוא דן, כך שכל ה'חומר' נמצא לעיני הלומד. בסימן מא הוא מברר שאלה מעשית, לפעמים יומיומית, והיא האם מותר לשקר כאשר מדובר על 'שקר מוסכם'? הדוגמא שהוא מביא היא מפעל העובד בחוה"מ, והבעלים יודעים שהעובדים שומרי המצוות שבמפעל אינם מעוניינים לעבוד בחוה"מ ולמרות יום העבודה הקצר יותר, ומצד שני הם אינם מעוניינים לנצל את כל ימי החופש השנתיים בימי חוה"מ - כי החופשה המשפחתית בקיץ מה יהיה עליה?... לכן המנהג במפעל זה, בידיעת הבעלים, שה'דתיים' מביאים אישורי מחלה לימי חוה"מ על חשבון ההקצבה השנתית של ימי המחלה המוכרים, וכך מסגרת ימי החופשה לא נפרצת וכולם יוצאים מרוצים. אולם יש כאן הצהרה שהיא שקר! המחבר מביא את מקורות חז"ל והראשונים והאחרונים הדנים בסוגיא, כולל את הגמ' המפורסמת (כתובות טז, ב - יז, א) של מחלוקת ב"ה וב"ש מה אומרים כאשר מרקדים לפני כלה שאינה יפה, אם 'כלה כמות שהיא' - או 'כלה נאה וחסודה' כבני אדם שדעתם מעורבת עם הבריות. הוא מביא שם את הט"ז באבן העזר סי' סה שמיישב את הקושיא הגדולה - מה הראיה שמביאים בית הלל ממה שמקובל בשוק לשבח את קונה המקח, האם ממנהגי השוק מביאים ראיה נגד דין המפורש בתורה שעליו מסתמכים בית שמאי? והט"ז משיב: בית הלל הוכיחו שלפעמים הקונה אינו מצפה כלל לחוות דעת

מקצועית על מה שכבר רכש אלא רק לדברי עידוד ושבח, ולכן מי שבא כאורח לא יקרוא ומתחיל למנות את מגרעות החפץ שהקונה קנה 'אין דעתו מעורבת עם הבריות', הוא לא יודע איך להתנהג בסיטואציה מהסוג הזה! כך גם החתן אינו מבקש ואינו מצפה כלל לחוות דעת 'מקצועית' על יופיה של הכלה, ולכן לשמח אותו ולומר לו שכלתו נאה וחסודה זה מה שמתבקש. דהיינו שאמירת האמת אינה תמיד עניין אובייקטיבי, אלא לפעמים האמת עצמה תלויה נסיבות (כל זה נוסף לתירוצים האחרים, כמו למשל שהיא נאה וחסודה בעיני חתנה ועוד, ואכמ"ל). בין השאר מביא הרב אפשטיין את דעת רבנו יונה ב'שערי תשובה' שכל שינוי מהאמת אסור, אך נראה לכאורה שהוא חולק על הפוסקים שמביא המחבר בהמשך, ומחמיר שלא כדעתם. למעשה מכריע הרב שאם כך מקובל באותו מפעל על דעת ההנהלה - הדיווח השקרי מותר, אך כדי לא 'להיסחף' ולהיכנס לגדר של 'למדו לשונם דבר שקר' יש צורך במקרים אלו להקדיש זמן ללימוד מיוחד בהלכות ומוסרי אמירת האמת בספרים המיועדים לכך. אולם כאן הבן שואל, ומה ביחס לשימוש ברופא ובביטוח הרפואי שלא למטרות רפואיות אלא למטרות השגת חופשה בקיץ - האם אין כאן בעיה של ספק גזל? ואולי המאמר עוסק במקרים שמספיקה הצהרה של העובד על ימי מחלתו, בלי צורך להטריח בכך את הרופא ואת הקופה המבטחת, וצ"ע. וכל זה רק בירור אחד מבין העשרות שבספר החדש, המצטרף לאחיו הרבים בסדרת 'חבל נחלתו'. מפתח מפורט לכל 16 הכרכים מפרנס 25 עמודים בסוף הכרך.

רשימת המאמרים בכרך נה [תשע"ה] א-ד, גליונות 211-214

שם המחבר	שם המאמר	גליון	עמוד
אביב"י הרב יוסף	'מרחבים, מרחבים איותה נפשי'	214	5
אברמסון יוסף	מדוע לדומם את השמש בגבעון? [תגובה]	214	77
אוברלנדר הרב ברוך	כיצד כותבים את ההיסטוריה של יהדות הונגריה		
	בישראל? סקירה וביקורת על הספר 'קהילות הונגריה'	213	73
אולמן אריה	'דורשי רשומות', 'דורשי חמורות' ו'דורשי חלקות'	214	55
אוריאל הרב בן ציון	ההדרה חדשה של תשובת הרמב"ם בעניין ספירת ימי נידה וזיבה על פי כתב ידו, ודיון במשמעותה	212	41
אלדר הרב שלומי	"שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" - בשיטת הרמב"ם בשבת, ביום טוב ובחול"מ	212	77
אפשטיין הרב יעקב	הוספה בעניין שיטת בעל ספר התרומה בשמיטה	211	96
אריאל הרב יעקב	בעניין שיטת הרמב"ן שחובה מדאורייתא להימנע מטירחה בשבת [תגובה]	211	95
אריאל הרב יעקב	'הדליקו נרות בחצרות קודשך' [תגובה]	213	65
אריאל הרב מתניה	עוד בעניין לימודי החול במשנת הרב קוק	212	80
אריה הרב נתנאל	מתי נתקנה מצות הדלקת נר חנוכה?	212	10
אריה הרב נתנאל	'הדליקו נרות בחצרות קודשך' [תגובה]	213	67
ארנוולד ד"ר משה	הרב יוסף צבי דושינסקי זצ"ל והמדינה שבדרך	213	8
ארנוולד ד"ר משה	[תגובה בעניין שיטת הרב דושינסקי]	214	83
בוקסבוים הרב יוסף זצ"ל	להקמת 'מכון שלמה אומן'	213	3
בן יעקב דוד	קביעה עובדתית של זמן צאת הכוכבים: מדידות פוטומטריות ותצפיות אנושיות		
	[עם הרב ד"ר דרור פיקסלר]	214	62

שם המחבר	שם המאמר	גליון	עמוד
בן מאיר הרב יהושע	דעת תורה של המהרש"ם בעניין היתר המכירה	211	8
בן מאיר הרב יהושע	היתר מכירה – אוצר בית דין [תגובה]	212	72
בן מאיר הרב יהושע	מה נאכל בשנה השביעית? כששמיטה תהיה מצוה מהתורה?	211	21
בנר הרב אוריאל	"חרב איש באחי" במלחמת העולם הראשונה	211	21
בנר הרב אוריאל	שיטת הרב דושינסקי בעניין חילול שבת לצורך פיקו"נ	214	81
בנש"ק ד"ר אביגדור	מדוע והיכן פירש רש"י מילים מוכרות בפירושו לתורה?	212	37
בק הרב אהרן	'שמש בגבעון דום' – פירוש חדש	212	27
בר אילן הרב שאול	העמדת נבחרי ציבור לדין תורה בגין פעילותם הציבורית	213	25
בראור הרב יצחק	"משנת השר": עיקרי השקפתו והגותו של רש"ר הירש זצ"ל מלוקטים מתוך כתביו	212	84
בראלי הרב מאיר	"עד שירצה את חברו" – בין מחילה להתפייסות רבי אליעזר חיים ב"ר אליעזר – תולדותיו, ושתי תשובות חדשות מכת"י	211	47
ברונזניק הרב פרופ' נ"מ	שקילתה של מצות סוכה כנגד כל המצוות	211	69
ברקוביץ הרב מאיר	עוד בעניין מכירת הקרקעות בשמיטת תשע"ה	212	82
ברקוביץ הרב מאיר	'הדליקו נרות בחצרות קודשך' [תגובה]	213	70
גרינצייג הרב אבישי	מהי הכוונה הנדרשת כדי לצאת ידי חובת מצות סוכה?	211	66
גרינצייג הרב אבישי	עוד בעניין 'עד קן ציפור יגיעו רחמיך'	213	61
דביר הרב הראל	מפת דרכים להכרעת ספקות בהלכה – על הספר 'טל חיים – כללי הוראה'	214	89
דוד ד"ר אברהם	אוסף מקורות לתולדות יהודי קלבריא שברום איטליה [סקירת ספר]	212	93
דוד ד"ר אברהם	מהדורה חדשה של המחזור כמנהג בני רומה רבינו שמואל בן חביב די וידאש זצ"ל,	214	84
הולצר זכריה	פרטים חדשים לדמותו	212	101
הנקין הרב איתם	בעניין שיטת הרמב"ן שחובה מדאורייתא להימנע מטירחה בשבת [תגובה]	211	91
הנקין הרב איתם	עוללות בעניין פולמוסי השמיטה	214	28
ויזל הרב אריה	המשמעות להלכה של טעם מצות השמיטה	213	39
וייטמן הרב זאב	מכירת הקרקעות לקראת שמיטת תשע"ה	211	12
וייטמן הרב זאב	[תגובה בעניין פסקי הרב אלישיב זצ"ל בענייני שמיטה]	211	100
וייטמן הרב זאב	היתר מכירה – אוצר בית דין	212	63
וייטמן הרב זאב	פירות בקדושת שביעית ברשתות השיווק	213	45
ויסמן הרב ינון	על דעת הרב קלמן כהנא זצ"ל בעניין היתר המכירה [תגובה]	213	60
זולדן הרב יהודה	'הדליקו נרות בחצרות קודשך' [תגובה]	213	71
טייכטל הרב י"ש הי"ד	הקדשת המחבר לאדמו"ר מגור על הספר 'אם הבנים שמחה'	212	103
יוסף הרב עובדיה זצ"ל	על שירת בנות בסעודת שבת בנוכחות המחנכים – שו"ת שלוש נקודות חינוכיות לזכרו של	211	5
יעקבסון הרב יחזקאל	הרב שמואל אקשטיין זצ"ל	212	74
יצחקי ד"ר חנן	על בעל 'פתחי תשובה' על השו"ע ושנות חייו	212	96

שם המחבר	שם המאמר	גליון	עמוד
כהנא הרב קלמן זצ"ל כץ הרב אריה	לקראת שנת השבע דרכי שו"ת חדשות (טלפון, אינטרנט ומסרונים) - יתרונות, חסרונות ומסקנות	212	5
ליון הרב פרץ	מקור לכך שהעולה לשביעי עולה שוב למפטיר במצבים מסוימים	214	72
ליפשיץ אברהם	שילוח הקן: בין הלכה להשקפה בפסיקתו של הרמב"ם	212	23
ליפשיץ אברהם	עוד בעניין 'עד קן ציפור יגיעו רחמיך'	213	63
מצגר הרב דוד ספירו הרב פרופ'	גיד הנשה בזכרים ובנקבות	213	90
שמעון אליעזר הלוי עמנואל הרב מרדכי	'והדליקו נרות בחצרות קודשך' [תגובה] תגובה להערות הרב וייטמן על לקט מפסקי הרב אלישיב זצ"ל בענייני שמיטה	213	68
פוזן הרב ד"ר רפאל בנימין פיקסלר הרב ד"ר דרור	[תגובה בענין שיטת הרב דושינסקי] קביעה עובדתית של זמן צאת הכוכבים: מדידות פוטומטריות ותצפיות אנושיות [עם יעקב בן דוד]	211	97
פרבשטיין אסתר	[תגובה על 'כיצד כותבים את ההיסטוריה של יהדות הונגריה בישראל' מאת הרב אוברלנדר]	214	82
ציון הרב מרדכי צפור פרופ' משה	עוד על שו"ת מסרונים בעניין חיבור פרשות השבוע והפרדתן בארץ ובחו"ל	213	88
קוק הרב אברהם יצחק הכהן זצ"ל	ברכה לכבוד הופעת הרב רוזינג בארץ הקודש	214	3
קלרמן אורי קטן הרב יואל	בעניין הפירוש על פיוטי השבתות המיוחדות "ועל המדיניות בו יאמר" [דבר העורך]	214	80
קטן הרב יואל	נתקבלו במערכת	211	3
קטן הרב יואל	'על הניסים' [דבר העורך]	211	101
קטן הרב יואל	נתקבלו במערכת	212	3
קטן הרב יואל	התחדשות [דבר העורך]	213	104
קטן הרב יואל	נתקבלו במערכת	213	2
קטן הרב יואל	יציאה מבין המצרים [דבר העורך]	214	107
קטן הרב יואל	נתקבלו במערכת	214	2
קלויזנר הרב ישכר דוד קלמן שמעון	עוד על הקדשות המחבר על 'אם הבנים שמחה' תרתי דסתרי בהכשר סוכה	213	64
רוזנפלד ד"ר יקותיאל רונס הרב יצחק	עוד בעניין 'עד קן ציפור יגיעו רחמיך' היתר שימוש באינטרנט אלחוטי של שכנים	213	74
רייניץ הרב יעקב קאפל שחור דב	דיבר הכתוב בהווה עוד על שיטת הרב הירש זצ"ל	212	33
שטיינברג הרב ישעיה שלינגר הרב מאיר	המפה המורחבת של ארץ ישראל לעניין ישוב הארץ הזיו, ההוד וההדר - הספד על הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל	214	80
שפיגל פרופ' יעקב שמואל	על פסק הלכה של רמח"ל ועל לימוד קבלה לרבים - תשובות חדשות מכת"י ספר 'משפט שלום' לרבי יצחק פאציפיקו	214	69
מחבר הספר "אורחותיך למדני"	בעניין שיטת הרמב"ן שחובה מדאורייתא להימנע מטירחה בשבת [תגובה]	211	40
		211	92